آیت ا تسخیری، راهبر میدانی اول تقریب مذاهب

یاسر عسگری

دو ماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و اطلاع رسانی «آینه پژوهش» به مدیرمسئولی محمدتقی سبحانی و سردبیری محمدعلی مهدوی راد در شماره 189 (مرداد و شهریور) ویژه نامه ای 292 صفحه ای درباره آیت ا تسخیری منتشر کرد. این ویژه نامه مانند دیگر ارج نامه های متعارف، مقالات غیرمرتبط هم دارد که حجم زیادی از ویژه نامه را به خود اختصاص داده است و در این گزارش فقط به مطالب و مقالاتی که درباره استاد تسخیری است پرداخته می شود.

عالمی بسیار دان و شیفته اهل بیت(ع)

استاد مهدوی راد در سرمقاله می نویسد: «آیت ا تسخیری عالم بسیار دان، محقق توانمند و متفکر باریک بین، فقیه متضلّع و اصولی جامع و آگاه از جریان های نوین فقهی و اصولی نمونه ای است روشن از آنچه در آموزه های ثقلین درباره عالمان و چگونگی آنها آمده است و بایدها و نبایدهایی که از روش و منش باید داشته باشند.» (ص 8) مهدوی راد حضور آیت ا تسخیری در کنگره فقه اسلامی در جده را مهم می شمارد و مقالات متعدد ایشان را نشانگر توانمندی آن بزرگوار در فقه و حقاً در فقه جواهری و از سوی دیگر آشنایی با مبانی استناط و بالاخره توجه ژرف و کارامد او به «فقه مقاصدی» است.(ص 8) او، پژوهش مرحوم آیت ا تسخیری در اقتصاد اسلامی را هم از جمله موضوعات پژوهشی مهم و نمونه ای از زمان شناسی وی می داند که این نوشتارها، مورد توجه حجت الاسلام والمسلمین سید عباس موسویان (متخصص برجسته مطالعات اقتصاد اسلامی) هم قرار گرفته بود. مهدوی راد ویژگی هایی مانند: 1. «زمان شناسی»، 2. «شیفتگی به آل ا»، 3. «سختکوشی و خستگی ناپذیری»، 4. «نظم و وقت شناسی»، 5. «تعامل خردمندانه و مهرورزانه با دیگران» و… را از جمله ویژگی های مهم آیت ا تسخیری برمی شمارد.

استاد مهدوی راد نکته مهمی در سرمقاله می آورد که جای تأمل دارد: «سوگمندانه کسانی چنان می

پندارند که اگر عالم، محقق و متفکری از تقریب مذاهب سخن گفت، علاقمندی اش به اهل بیت(ع) و شیفتگی اش به آموزه های آل ا، دست کم چندان استوار نیست یا به تعبیر عوامانه، «ولایتش ضعیف» است. اما خوشبختانه باید بگویم و تأکید کنم خردمندانه ترین، کارآمدترین و عالمانه ترین تعامل با سیره اهل بیت(ع) و «معارف آفتابگون» آل ا را کسانی دارند که از تقریب مذاهب عالمانه و محققانه و با توجه به ضرورت ها و بایسته های جهان اسلام سخن می گویند.»(ص10)

مهدوی راد در ابتدای مقاله اهدایی «تحریف ناپذیری قرآن کریم» می نویسد: شخصیت زنده یاد آیت ا شیخ محمدعلی تسخیری دارای ابعاد گسترده است و به تعبیر لطیف قرآنی، آن بزرگوار «ذوالایدی» بود. او ادیب و شاعری برجسته، سخنور و خطیبی بلیغ، فقیهی متضلّع و آگاه از جاری های زمان، دغدغه مند عزّت و فرازمندی امت اسلامی، سیره شناسی هوشمند و مفسّری باریک بین بود. او در علوم قرآنی نیز نکته دان و باریک بین بود و نگاشته کم برگ و پُربارش با عنوان «محاضرات فی علوم القرآن و تفسیره» نمونه ای از اندیشه ورزی های ایشان در علوم قرآنی است.»(ص 15)

عالم تقریبی و زمانه شناس

حجت الاسلام مهدی مهریزی به معرفی کتاب «الازهر و الشیعه: التقریب الاسلامی فی القرآن العشرین» می پردازد و در ابتدای مقاله، نکاتی درباره آیت ا تسخیری بیان می کند. او مسئولیت های دوران چهل ساله آیت ا تسخیری را مُعرّف شخصیت بین المللی و جهانی ایشان می داند. وی می نویسد: «دقت نظر در طرح مسائل، اخلاق نیک، خوش مَحضری، آشنایی با مسائل جهان اسلام و باور به مسأله تقریب در کنار سختکوشی، برخی از ویژگی های شخصیتی این عالم عامل و زمان شناس بود. مجموعه نگاشته های آن بزرگوار و حضور آگاهانه و نقش آفرینی وی در کنگره های بین المذاهبی، از وی چهره ای بلندآوازه پرداخته بود با دانشی سرشار از مکاتب اسلامی و مستند به منابع و مصادر، به ویژه با تأکید بر فقه مقاصدی. او عزّت و فرازمندی جهان اسلام را در همدلی همگانی و شناخت ژرفاژرف نحله ها و مذهب های یکدیگر می دانست. از این رو «تقریب مذاهب اسلامی» مهمترین دلمشغولی او بود. عالمانه و آگاهانه به آن می پرداخت و هوشمندانه و با چشم اندازی فراخ در تحقق آن می کوشد.»(ص63)

محمدباقر کریمیان که همکار و مشاور و بعدها معاون آیت ا تسخیری در سازمان فرهنگ و ارتباطات بوده، در ابتدای مقاله تقدیمی اش نکاتی تازه ای به ویژه در دوره ریاست سازمان فرهنگ و ارتباطات آیت ا تسخیری بیان می کند. (صص113ـ116) کریمیان خاطره ای در سفرشان به آذربایجان می گوید: پرسشی بی تعارف از باورشان کردم و گفتم سازمان [فرهنگ و ارتباطات]، با تسخیری بیشتر است یا کمتر؟ پس از

جرّوبحثی کوتاه، آخر به این نتیجه رسیدیم که فرقی ندارد. گفتم: پس معلوم می شود سازمان نه تنها کارآمد نیست، مزاحم کار بین المللی شماست، چرا که با شما افزونی ندارد و آن را باید اصلاح کرد.»(ص 115)

وی می نویسد: «خلوص نیت، اخلاق و بیان خوش، فصاحت در کلام ـ به خصوص وقتی به زبان عربی، سخنان ادبی می گفت ـ و فهم و درایتی که در امور بین الملل داشت، همه را مشتاق سخنان و نظریاتش می کرد. هنگام کار، بسیار بی پیرایه و فروتن بود و به هیچ وجه، درگیر عنوان و مقام نبود.»(ص115) «تیپ های روشنفکری، دینی، مطبوعاتی از ملیت های گوناگون برای او احترام بسیار و جایگاهی والا قائل بودند.» (ص116)

کُنشگر اندیشمند شیعی در همایش های بین المللی

حجت الاسلام والمسلمین احمد مبلغی هم در ابتدای مقاله تقدیمی اش نکات مهمی در تبیین شخصیت آیت اله تسخیری بیان می کند. (صص133- 136) شاید بتوان گفت که استاد مبلغی، آیت ا تسخیری را در یک کلام، «کنشگر اندیشمند در همایش های بین المللی» می داند. استاد مبلغی می نویسد: «حضور گسترده وی در کنفرانس های فقهی جهان اسلام، از او چهره ای بین المللی و جهان دیده پُربسامد و شناخته شده و پُرتکاپو و تأثیرگذار ساخته بود. سالهای طولانی حضور به هم رساندن آیت ا تسخیری در مجامع بین المللی اسلامی، به ویژه کنفرانس های مربوط به فقه اسلامی، وی را حائز تجربه هایی ارزشمند و اندیشه ها و دیدگاههایی کارآمد کرده بود.» (ص133)

مبلغی معتقد است که آیت ا تسخیری قادر به فهم فضای حاکم بر همایش های تقریبی و فقهی بود. از این رو از نگاه های خشک و تُهی از دقت های ضروری برای شناخت روح حاکم بر این نشست های بین المللی مبرّا بود. (ص 133) او قادر بود وحدت گرایی فقهی را فراتر از ادعا، جامه عمل بپوشاند. (ص133)

استاد مبلغی، تسلط مرحوم آیت ا تسخیری بر فقه مقارن را از جمله ویژگی های مهم او می داند و بر آن تأکید ویژه دارد و می نویسد: «نگاه و فعالیت تسخیری در حوزه فقه مقارن، عمیق و ژرف کاوانه بود. رویکرد وی را به این حوزه به هیچ وجه نمی توان تفنّنی، تشریفاتی یا خدایی ناکرده اقدامی فرصت طلبانه دانست، بلکه او در فضای امت به فقه امت می اندیشید و ظرفیت ها و قابلیت های فقه شیعه را به عنوان بخش مهمی از امت در جهت امت و همگرایی فقهی امت مطرح و مصرف می کرد.» (ص134)

مبلغی معتقد است که حضور آیت ا تسخیری در مجمع جهانی فقه اسلامی (در جده) قابل سنجش، ارزیابی، الگوپذیری و بهره گیری است.(ص 135) وی بر رویکرد فقه مقاصدی آیت ا تسخیری هم صحّه می گذارد و می نویسد: «از جمله ویژگی های آیت ا تسخیری، علاقمندی وی به اندیشه ورزی و نظریه پردازی در ارتباط به فقه مقاصدی بود… وی بر آن بود تا در حوزه مطالعات فلسفی معطوف به مقاصد و اندیشه ها، دیدگاهها و جهان بینی خود را در عرصه حیات اجتماعی ارائه دهد.»(ص 135)

مبلغی به تفسیر وحدوی قرآن توسط آیت ا تسخیری نیز اشاره مختصری دارد و می نویسد: «در نگاه وی، قرآن کتاب وحدت امت، بلکه وحدت ادیان است.»(ص 135)

تقریب؛ گل سَر سبد فعالیت های علمی آیت ا تسخیری

استاد مبلغی «تقریب» را گل سَر سبد فعالیت های علمی آیت ا تسخیری می داند (ص 135) و معتقد است که تسخیری در هر ساحتی از ساحت های تقریب و تعامل با جهان اسلام، نکته هایی برای گفتن، بحث هایی برای پروردن و راهبردهایی برای در پیش گرفتن داشت.(ص 136)

مبلغی معتقد است نقطه قوت و اوج تقریب تسخیری را باید در مواردی همچون تنقیح کردن اندیشه های تقریبی، ارائه تعریفی موثر از فعالیت های حائز کارکردهای تقریبی، سامان بخشیدن به ارتباطات و تعاملات تقریبی و گسترش راهبردهای تقریبی دانست. (ص 136) او می نویسد: «مهم ترین دغدغه این فقیه تقریب ایجاد و توسعه تماس و تعامل در جهان اسلام و تعمیق همگرایی میان شیعه و سنی از رهگذر اتخاذ سیاست ها و رویکردهای تقریبی مبتنی بود.»(ص 136) مبلغی معتقد است «سه گانه صداقت تقریبی، اندیشه تقریبی و اخلاق تقریبی او تجربه هایی نو را در زمینه ارتباطات و تعاملات بینامذاهبی در اختیار ما گذاشته است. این تجربه ها در صورت تحلیل و مطالعه و به کارگیری می توانند در تکوین و تکمیل زیرساخت های تقریبی بسیار موثر و نقش آفرین باشند.» (ص 136)

یکی از مقالات خواندنی این نشریه، مقاله «آیت ا حاج شیخ محمدعلی تسخیری، نقطه کانونی در تبلیغات دینی ـ سیاسی انقلاب اسلامی در خارج از کشور» نوشته حجت الاسلام دکتر رسول جعفریان است. (صص 167-155) این مقاله در ترسیم فضای عمومی آن دوره قابل توجه است. جعفریان به حضور آیت ا تسخیری در ایران، فعالیت در مجله الهادی دارالتبلیغ، معهد العلوم الاسلامیه در قم، معاونت بین الملل سازمان تبلیغات اسلامی، راه اندازی مجله التوحید به زبان های انگلیسی، عربی، اردو و هندی و امور بین الملل دفتر رهبر انقلاب می پردازد.

جعفریان درباره آیت ا تسخیری می نویسد: «در کنگره های وحدت، ایشان یکی از قوی ترین و جدّی ترین افرادی بود که آثاری از خود بر جای گذاشت. او رفقای صمیمی زیادی در داخل و خارج از کشور داشت و در سایه این دوستی و نیز اخلاق و منشی که داشت و نیز توانایی علمی اش توانست فردی موثر و تأثیرگذار باشد.» (ص 161) وی در انتهای مقاله می نویسد: «همه این مناصب [آیت ا تسخیری] نشان می دهد که او در تمام چند دهه فعالیت هایش بعد از انقلاب، همواره روی همان خطّ تبلیغات دینی خارجی یا با رویکرد جهان اسلامی و طبعاً با نگاه انقلابی و البته بدون موضع گیری های جناحی کارش را دنبال می کرد.»(ص 167) از سویی دیگر به روحیه شوخ طبعی او اشاره می کند که تابحال کمتر کسی بدان اشاره کرده بود: مرحوم آیت ا تسخیری مردی شیرین زبان، بذله گو، شاد و پُرتلاش بود و کمتر اتفاق می افتد ساعتی خدمت شان باشیم و لطیفه ای از ایشان نشنویم که تازه تازه است.» (ص167) از آنجایی که مقاله دکتر جعفریان روایتی تاریخی از فعالیت های بین المللی انقلاب اسلامی بیان می کند این نقص بر نوشتار او وارد است که فعالیت های بین المللی برخی از فعالان مهم را نیاورده و از برخی همراهان و همکاران و همفکران او غفلت کرده است؛ اساتیدی مانند واعظ زاده خراسانی، عبدالکریم بی آزار شیرازی، صفاالدین تبرائیان، محمدعلی آذرشب، سید هادی خسروشاهی، محمدمهدی آصفی، محمود محمدی عراقی، سید ابوالحسن نواب، حیدر حب ا و…

سفیر تشیع، انقلاب و رهبری/ راهبر میدانی اول تقریب مذاهب

حجت الاسلام دکتر محمدعلی میرزایی مقاله خواندنی «آیت اله تسخیری و مخالفانش» را می نویسد (ص169ـ187) و او را «راهبر میدانی اول تقریب مذاهب» می نامد.(ص171)

میرزایی از سختی کارهای آیت ا تسخیری و توجیه نبودن حوزه های علمیه و در اقلیت بودن نگاه او در بین مدیران ارشد سیاسی و فرهنگی بین المللی در عرصه تقریب مذاهب می گوید. (ص 173) او به نکته ای اشاره می کند که این انگاره تاکنون کمتر به آن توجه شده است: «به خلاف مرحوم قمی که از طرف حوزه علمیه و مرجعیت (آیت اله بروجردی) نماینده رسمی طرح تقریب بود، آیت ا تسخیری جایگاه و اعتبار قابل توجهی در قم و نجف نداشت. شاید از مهمترین علل غربت آیت اله تسخیری این بود که اراده تقریب و وحدت از دو لحاظ معطوف به قدرت و حاکمیت انقلاب بوده، نه برآمده از عمق دستگاه روحانیت و مرجعیت. یکی اینکه نظام جمهوری اسلامی بدون پشتوانه های فکری لازم از طرف حوزه های علمیه و تحکیم پایه های نظری مبحث وحدت و تقریب اسلامی وارد این طرح شد. از دیگر سو، دولت های اقتدارگرای سنی که انقلاب اسلامی را تهدید وجودی علیه استبداد و وابستگی نظام های سیاسی خود تلقی کردند و بزرگترین جریان شیعه هراسی و بلکه شیعه ستیزی را در سطح جهان به راه انداختند. (صص172ـ173) وی تعبیر آیت

ا تسخیری از همبستگی جهان اسلام را کاملاً تمدنی و فرامذهبی می داند.(ص 173)

دکتر میرزایی در این مقاله مهم و حساسش، طرح «تعایشی مذهبی» را در شأن جامعه اسلامی نمی داند (ص175) و معتقد است که «ایده تعایش بین مذاهب یک عقب نشینی از آرمانی است که نه به دلیل ضعف بنیادین، بلکه بر اثر سُستی و فتنه های بزرگی طرح شده که بر اثر سرسختی مذهبی، تصلّب و تعصّب شیعیان و سنیان در تعامل با یکدیگر پدید آمد.»(ص176) وی معتقد است: «طرح همزیستی به عنوان راه حلی برای مسأله وحدت و تقریب از پیش، ورشکسته است.»(ص 176) او از سیر قهقرایی طرح رسمی تقریب در کشور می گوید و احتمال می دهد که این امر شاید حاکی از ضعف های بنیادین طرح رسمی تقریب هم باشد.(ص176)

دکتر میرزایی، درباره آیت اله تسخیری می نویسد: «او سفیر تشیع، انقلاب و رهبری به همه جهان اسلام بود. چهره اخلاقی و بسیار صادق و اثرگذاری که تا آخرین رمق خود از حضور اثرگذار در مناسبت های علمی جهان اسلام دریغ نکرد. وی اثرگذارترین شخصیت ایرانی در عرصه تقریب مذهب و وحدت اسلامی بود. غربت او را باید خاموش شدن صدای تقریب پس از او دانست. امتیازات او که زمینه بسط میدان اثرگذاری او بر شخصیت های مطرح جهان اسلام را فراهم کرده بود. به آسانی در کسی فراهم نمی آید. سه شاخصه برجسته و تعیین کننده او در تحقق کارنامه تقریب عبارت بود از: اعتلای اخلاق و معنویت، ژرفای اندیشه و تفکر اجتهادی و زبان گویا و جذاب عربی.»(ص177)

وی در این مقاله، سه گروه را بیش از همه علیه آیت ا تسخیری و اندیشه ها و برنامه هایش نام می برد: 1. افراطی گرایانِ اهل سنت و به طور مشخص جریانهای تندرو وهابی و سلفی که آشکارا علیه شخصیت ایشان حرکت می کردند. 2. افراطی گرایانِ شیعه و مذهب گرایانی که هرگونه کوششی در راستای همگرایی با اهل سنت را تلاش برای جمع بین حق و باطل تلقی می کنند. 3. وحدت ستیزانی که طرح های تقویت و وحدت را از آن رو که به تقویت تمدنی جهان اسلام می انجامد، می کوبند. او این گروه را بیشتر نفوذی می داند.(صص 185ـ187) البته میرزایی نویسنده ای روشن و منصف هست و همه منتقدانش را با یک چوب نمی راند: «بی تردید در میان معارضان شیعی آیت ا تسخیری، طیف گسترده ای از باورها و رویکردها دیده می شود. همه مخالفان او لزوماً مخالف تقریب نیستند. برخی را باید «معارضان خاموش» نام نهاد.» (ص174) یا می گوید: «در میان مخالفان ایده های او، انسان های خوش نیّت و پاک سیرت هم یافت می شود.»(ص187)

مقالاتی درباره آثار و اشعار آیت ا تسخیری

دکتر محمدعلی آذر شب که سابقه فعالیت در مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی دارد، مقاله ای عربی ناظر به اشعار آیت ا تسخیری دارد. (صص191ـ206)

عباس آریا زند، مقاله ای با عنوان «علامه آیت ا تسخیری و تسخیر قلب ها» به زندگی و فعالیت ها و ویژگی های او می پردازد.(صص 209ـ213)

سید مجتبی میردامادی هم به بررسی کتاب «القواعد الاصولیه و الفقهیه علی مذهب الامامیه» نوشته آیت ا تسخیری می پردازد. (صص217ـ222)

سید عبدالمجید میردامادی هم در مقاله ای به جریان گفتگوی بین ادیان در جمهوری اسلامی ایران و نقش آیت ا تسخیری می پردازد. (صص233ـ225) که پیش تر هم در کتاب اندیشه نامه و مرام نامه آیت ا تسخیری (انتشارات الهدی تهران) مقاله ای با عنوان مشابه آمده است. میردامادی که به اذعان خودش در حدود دو دهه مدیریت گفتگوهای بنیادینی آیت ا تسخیری را دیده و تجربه کرده است به ویژگی های آیت ا تسخیری در این زمینه می پردازد: 1. ایمان و اعتقاد راسخ به اصل گفتگو، 2. اعتقاد راستین به قدرت پاسخگویی اسلام و تشیع، 3. صراحت و روشنی در گفتار، 4. اخلاق مداری و سعه صدر، 5. اخلاق حَسَن و حُسن نیت.

روح ا شهیدی هم در مقاله ای به تحلیل و بررسی «المختصر المفید فی تفسیر القرآن المجید» [نوشته آیت اله تسخیری و شیخ سعید نعمانی] و حدیث می پردازد. (صص237ـ258) نکته جالب اینکه ایده این تفسیر از آن شهید سید محمدباقر صدر است و مسأله مهم، رویکرد تقریبی این تفسیر است.

محمدرضا شکیبا هم در مقاله ای نگاهی اجمالی به تنوع کتاب ها و اندیشه های آیت ا تسخیری دارد (صص261ـ291) که می توان تکمیل شده آن در «کتابشناسی آیت ا تسخیری» (انتشارات الهدی تهران) نیز مطالعه نمود.

منبع: سایت شعوبا